

6. Forbes S.J., Lederman M. Adaptation and Vertical Integration in the Airline Industry [Text] / S.J. Forbes, M. Lederman // American Economic Review. American Economic Association Publications – 2009. – P. 1831–1849.

7. Zott C. Designing Your Future Business Model: An Activity System Perspective. Long Range Planning [Text] / C. Zott, R. Amit. – Barcelona: IESE Business School, 2009. – 13 p.

8. Григорьев И.Ю. Современные тенденции развития рынка авиаперевозок [Електрон. ресурс] / И.Ю. Григорьев // Транспорт в России. – Режим доступу: <http://www.nakh.odka-betta.ru/info/pe-revozki/290/2592.html>

9. Косарев А.И. Тенденции взаимодействия и адаптации предприятий воздушного транспорта в информационной экономике [Електрон. ресурс] / А.И. Косарев, А.В. Пустовая // Проблемы си-

стемного подходу в экономике. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/SPE/2007-2/Kosarev_Pustovaya_2007.htm

10. Мокринська З.В. Особливості сучасних бізнес-моделей авіакомпаній на міжнародному ринку авіаперевезень [Електрон. ресурс] / З.В. Мокринська // Економічний простір. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gmn/Ekpr/2009_30/Stat-ti/2.pdf

11. Сооляттэ А.Ю. Бизнес-модели компаний: определение, эволюция, классификация [Електрон. ресурс] / А.Ю. Сооляттэ. – Режим доступу: <http://www.klubok.net/article2302.html>

12. Флоттау Й. Гибридизация и адаптация. Лоу-кост мутирует под влиянием неблагоприятных экономических условий [Електрон. ресурс] / Й. Флоттау, Р. Уолл, З. Компарт // Деловой авиационный портал. – Режим доступу: <http://www.ato.ru/content/gibridizatsiya-i-adaptatsiya>

О.А. ОСТРОВСЬКА,
к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Дифузія парадигм антикризового менеджменту в умовах трансформації теорії корпоративних фінансів

Досліджено еволюцію наукових поглядів у сфері корпоративних фінансів, обґрунтовано ефективність співівання та дифузії традиційної й інноваційної концепцій антикризового управління. Викладено авторське розуміння змісту традиційної та інноваційної парадигм управління корпоративними фінансами як теоретичного фундаменту антикризового фінансового управління.

Ключові слова: наукова парадигма, традиції, інновації, корпоративні фінанси, антикризове фінансове управління суб'єктами підприємництва.

Исследована эволюция науки о корпоративных финансах, обоснована эффективность взаимодействия традиционной и инновационной концепций антикризисного управления. Изложено авторское понимание традиционной и инновационной парадигм управления корпоративными финансами как теоретического фундамента антикризисного финансового управления.

Ключевые слова: научная парадигма, традиции, инновации, корпоративные финансы, антикризисное управление субъектами предпринимательства.

The evolution of scientific views in the Science of the Corporate Finance was investigated. The effectiveness of diffusion of the traditional and innovative concepts of the Crisis Management is substantiated. The author's view of the content of the traditional and innovative paradigms of corporate finance, that have been identified as the theoretical basis of the Crisis Financial Management, is presented.

Keywords: scientific paradigm, traditions, innovations, corporate finance, crisis financial management for the enterprises.

Постановка проблеми. Дефініцію «парадигма» вперше було введено в сучасну науку позитивістом Г. Бергманом. Поширення використання терміну «наукова парадигма» в практиці проведення досліджень відбулося після публікації [1] американського вченого Т.С. Куна в 60-х роках минулого століття. Т. Кун визначав наукові парадигми як «визнані усіма науковими досягненнями, які протягом певного часу надають спільноті вчених зразок постановки проблем та їх вирішення» [1].

Таким чином, парадигма містить в собі положення науки, що здобули для вченого світу значення базових основ пізнання, явлень, законів, принципів, методів дослідження тощо. Автор є прихильником розуміння наукової парадигми як сукупності усталених загальновизнаних більшістю науковців теоретичних і методологічних положень, технічних прийомів, і способів розв'язування конкретних наукових завдань. Конкретним науковим завданням слід визнати серед інших антикризове управління корпоративними фінансами.

Кожна парадигма під впливом перетворень в економічному, соціальному й політичному житті суспільства має властивість трансформуватися, оновлюватися, змінюватися. Отже, наукова парадигма у своєму становленні проходить три стадії:

1) несприйняття або скептичне ставлення до нової парадигми як до абсурдної (на той час парадигма є лише новою теорією);

2) визнання – коли нове знання (теорія, концепція) стає обов'язковою складовою науки, нарощуючи авторитет і стаючи власне парадигмою;

3) сприйняття нової парадигми більшістю науковців як само собою зрозумілого, замислення окремими з них про актуалізацію зміни парадигми.

Динаміка пізнання відбувається як зміна парадигм, які не лише руйнують одна одну, а й залишають окремі знання на майбутнє. Передумовою наукового прогресу вважаємо збереження та переосмислення наступними поколіннями здобутих людством результатів досліджень, унаслідок чого відбувається отримання нових наукових досягнень. І хоча зміна парадигм є свідомим все більш глибокого пізнання світу, слід погодитися з думкою Я. Корнаї стосовно того, що «нова парадигма в суспільних науках не обов'язково змінює стару; різноманітні парадигми можуть співіснувати» [2]. Тому дослідження концептуальних основ існування традиційної в умовах формування інноваційної парадигм антикризового управління корпоративними фінансами в сучасних вітчизняних умовах перманентної економічної нестабільності стає досить актуальним.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Можливість застосування концепції парадигм не тільки в науці, а також в бізнесі, політиці, культурі й у звичайному житті довів Дж.А. Баркер [3]. Дослідження Дж.А. Баркера поглибили Е. Демінг, П.Ф. Друкер, Дж.Е. Стігліц.

Питаннями визначення структури та природи системних парадигм займалися вчені Я. Корнаї, Г. Клейнер, Б.М. Мізюк. Незважаючи на те що Я. Корнаї і Т. Кун типовим об'єктом своєї парадигми вважали національну економіку, Б.М. Мізюк, розвиваючи концепцію Г. Клейнера, доводить можливість поширення системної парадигми й на інші рівні, зокрема мікроекономічний. Об'єктом парадигми при цьому автори [4, 5] визнають підприємство, адже саме воно є «основним структуроутворюючим мікросоціумом, який поєднує трудові, матеріальні, фінансові та інтелектуальні ресурси суспільства».

Серед вітчизняних вчених, котрі приділяли значну увагу дослідженню системної парадигми в розвитку економіки й фінансів, доцільно відмітити: А.В. Базиліюк, Я.Б. Базиліюк, Я.В. Белінську, В.М. Гейця, А.І. Даниленку, Я.А. Жаліло, А.І. Новопашина, В.В. Онікієнко, В.М. Опаріна, В.М. Федосова, А.С. Філіпенко та ін. Питаннями розробки нової парадигми національних фінансових ринків займалися: А.А. Мещеряков, С.В. Міщенко, С.В. Науменкова, О.В. Сніжко. Сучасну парадигму управління вітчизняними підприємствами вивчали М.Д. Білик, Г.А. Іващенко, І.П. Отенко, Г.В. Осовська, А.М. Поддєрьогін та ін. Теорію і практику антикризового фінансового управління суб'єктами підприємництва досліджували у своїх працях І.О. Бланк, В.О. Василенко, В.П. Кукоба, Л.О. Лігоненко, О.В. Мороз, О.М. Скібіцький, А.Д. Чернявський, З.Є. Шершньова та ін. Вагомий внесок у формування і розвиток теоретичної парадигми антикризового управління фінансами підприємств зробив О.О. Терещенко.

Незважаючи на достатню кількість публікацій з висвітлення основ функціонування чинної та формування нової парадигм розвитку національної економіки, фінансових ринків та суб'єктів підприємництва, дослідженню концептуальних засад формування парадигми антикризового управління корпоративними фінансами в умовах співіснування традиційних підходів та поширення інноваційних концепцій в економічних джерелах приділено недостатньо уваги. Тому за **метою статті** поставлено довести ефективність співіснування та дифузії (взаємопроникнення, взаємодії [6–8]) «традиційної», «класичної» та «інноваційної» концепцій антикризового фінансового менеджменту за результатами вивчення еволюції наукових поглядів у сфері корпоративних фінансів.

Виклад основного матеріалу. В аспекті вивчення можливостей взаємодії класичної та інноваційної теоретичних концепцій визначимося із розумінням автора стосовно співвідношення понять «традиції» та «інновації».

Згідно зі Словником [9] традиції «...мають відступити під натиском нового» є чимось «приреченим та історично відносним». Для буденної свідомості пересічного громадянина часів інноваційного розвитку суспільних явищ «традиція» асоціюється з минулим, таким, що втратило новизну і протистоїть розвитку та оновленню, що є незмінним, символізує стабільність «до застою» та звільняє від необхідності осмислювати ситуацію і приймати рішення. Проблемою, пов'язаною з існуванням традиційних концепцій, стає співвідношення стереотипного досвіду та інновацій, що виникають. Інновації, на думку укладачів [9], з'являються у процесі органічної перекомбінації елементів традицій. У результаті змін та розвитку ситуації «традиції можуть руйнуватися, трансформуватися і замінюватися новими».

Проте більш обґрунтованою нам видається думка авторів Словника [10], котрі вважають, що протиставлення сталих традицій новаціям або інноваціям є досить відносним. У процесі взаємодії цих елементів багато традицій не тільки відмирають, а й видозмінюються, приймаючи вид новацій, а багато новацій стають традиціями. Виділяють чотири стадії такої взаємодії: 1) традиції чинять опір новаціям; 2) традиції та новації співіснують; 3) традиції і новації змішуються, утворюючи компромісні форми – палліативи; 4) новації з часом перетворюються на традиції.

Таким чином, відносною вважаємо і сталість традицій. Автор статті розглядає традиції як обмежений у часі мінливий феномен, а термін «традиційний» розуміє як «звичний», «усталений».

Найбільш звичним і поширеним у вітчизняних теорії й практиці управління корпоративними фінансами є саме класичний (традиційний) підхід. Проте нами заперечується точка зору [9], що традиційний підхід пов'язаний виключно з минулим. Вважаємо, що хоча такий підхід дійсно поступово втрачає свою новизну, він у жодному разі не «протистоїть розвитку та оновленню», а іноді, навпаки, видозмінюється, приймаючи вид новацій, які з часом також стають традиціями.

Управління корпоративними фінансами (яке, на думку автора, апіорі має бути антикризовим, превентивним [11]) здійснюють суб'єкти прийняття фінансових рішень – менеджмент, працівники фінансових, контролінгових служб підприємства та ін. Саме ці суб'єкти мають визначати перелік фінансових операцій, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням грошових доходів і капіталу, а також каталог превентивних заходів із забезпечення стійкого функціонування підприємства та зростання його вартості в майбутньому. Зауважимо, що автор статті вважає змістом антикризового управління впровадження комплексу заходів із: 1) попередження і нейтралізації кризи на етапах виявлення кризотворюючих факторів за результатами своєчасної діагностики, які спрямовані на реалізацію стратегії та подальший розвиток підприємства, 2) виведення підприємства з кризового стану у разі порушення фінансової рівноваги [11, с. 154].

Основною метою антикризового управління є забезпечення стійкого розвитку підприємства завдяки своєчасному реагуванню на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. Отже, парадигма превентивного менеджменту має стати основою управління корпоративними фінансами в сучасних умовах підвищеного ризику діяльності суб'єктів підприємства. З метою попередження кризи фінансове управління з моменту створення підприємства має бути превентивним, антикризовим. Тому концепції управління корпоративними фінансами можна вважати також теоретичним фундаментом антикризового фінансового управління суб'єктами підприємства.

На часі дослідження трансформації традиційних підходів до управління корпоративними фінансами на інноваційні, які з часом набувають ознак традиційних й стають класичними для свого часу теоріями фінансового менеджменту. О.О.Терещенко підходить до визначення критеріїв прийняття фінансових рішень виокремлює «залежно від характеру теоретичних і практичних висновків, а також від методів і принципів дослідження» [12, с. 24]. Ідеться про класичну (традиційну), неокласичну, інституційну та неоінституційну теорії фінансів підприємств.

Серед праць представників класичної школи фінансів підприємств найбільшого поширення в теорії і практиці фінансового менеджменту, бухгалтерського обліку і корпоративного управління набули публікації німецького економіста, професора Е. Шмаленбаха. В працях [13, 14] розглядаються питання теорії балансових звітів і фінансування підприємств, практики аудиту. У галузі корпоративних фінансів Е. Шмаленбах систематизував правила найбільш рентабельного ведення господарства, ідентифікував основні типи витрат: пропорційні (змінні); постійні; такі, що пропорційно змінюються з меншою швидкістю у зв'язку з присутністю в сукупних витратах постійних витрат; прогресивні витрати, що змінюються з більшою швидкістю, ніж зміни випуску продукції. Також науковець класифікував витрати на прямі – непрямі; визначив шляхи раціоналізації обліку, а також міс-

це кредиту у подоланні протиріч капіталістичного способу виробництва й зростанні прибутку. Е. Шмаленбах започаткував інноваційну на той час концепцію балансу, основою якої є теза, що останній відображає не стан, а рух господарських коштів та їх джерел. Теорія балансу Е. Шмаленбаха, що отримала назву динамічної, стала поштовхом та передумовою щодо появи нових концепцій балансу – органічного балансу Ф. Шмідта та номінального балансу В. Рігера. На думку вченого, баланс має використовуватися як інструмент визначення фінансового результату, а показником доходності й рентабельності має слугувати показник прибутку. На думку німецького дослідника, важливим засобом досягнення економії ресурсів є бухгалтерський облік, основою якого має стати єдиний план рахунків, що дозволяє з'ясувати причини розходжень між запланованим та отриманим результатом, а також дослідити й зіставити доходи й витрати. Практичне вивчення виробничих процесів призвело вченого до висновку щодо занепаду вільної ринкової економіки та зародження нової економічної концепції.

Уважне вивчення наукових праць Е. Шмаленбаха свідчить про розуміння їхнім автором зміни парадигм за рахунок відмирання застарілого та перетворення корисного в чинній теорії на нову якість – інновації. Отримані результати досліджень Е. Шмаленбаха вважаємо важливим доробком у теорію цін і витрат, балансових звітів, організації рахівництва та структури підприємства. Серед представників класичної школи теорії фінансів підприємств доцільно відзначити також науковців М. Бьомле, А. Дьюінга та ін. Приєднуємось до науковців [12], які визначають слабкою ланкою досліджень вчених-класиків розгляд заходів із фінансування та інвестування окремо.

Недостатньо виправдану автономність прийняття інвестиційних та рішень щодо фінансування підтримується також прихильниками неокласичної теорії корпоративних фінансів. Представники цього напрямку будують теорію управління фінансами підприємств на гіпотезі досконалого ринку, діяльності на ньому виключно «раціональних» економічних агентів та їх однакового доступу до інформації. Найбільш вагомий внесок у розвиток фінансової науки, зокрема в теорію структури капіталу, зробили вчені-неокласики: Г. Марковіц, М. Міллер, Ф. Модільяні, Ст. Росс, Д. Тобін, В. Шарп.

Американськими економістами М. Міллером та Ф. Модільяні [15, 16] було висунуто інноваційну на той час і достатньо поширену в сучасних теорії й практиці корпоративного фінансового управління (таку, що за сучасного розвитку теорії фінансів сприймається вже як традиційна) гіпотезу, згідно з якою ринкова вартість підприємства не залежить від структури капіталу за умови раціональності економічних суб'єктів та досконалості ринку. Новацією неокласичної фінансової науки в сфері управління корпоративними фінансами слід визнати також теорію портфеля цінних паперів. Використання постулатів неокласичних теорій структури капіталу та портфеля цінних паперів у практиці фінансового менеджменту дозволяє визначати джерела фінансування та напрями інвестування,

що є принциповими питаннями корпоративних фінансів та антикризового фінансового управління.

Представники неокласичної теорії корпоративних фінансів, досліджуючи процеси на ринку капіталів, визначали вартість фінансових інструментів основними параметрами ризику та доходності. У вітчизняних наукових колах прийнято вважати, що процес дослідження ринку капіталів було започатковано працями Г. Марковіца, в яких викладено основи сучасної теорії портфеля [17, с. 433]. У роботах [18, 19] викладено розроблений автором методичний інструментарій ухвалення рішень в галузі інвестування у фінансові активи, що носить більшою мірою теоретичний характер, оскільки представлений занадто складним для непідготовлених фахівців математичним апаратом.

Теорію співвідношення ризику та доходності фінансових інвестицій у напрямі спрощення математичної моделі розвиває У. Шарп. Розроблена у [20] методика набула більш широкого використання у фінансовій аналітичній практиці, дозволяючи ефективно управляти портфелями, що поєднують значну кількість фінансових активів. Учений розподіляє ризик інвестицій у цінні папери на: ризик систематичний (недиверсифікований, або ринковий, ?) і ризик несистематичний (диверсифікований, або портфельний).

В аспекті дослідження розвитку наукових концепцій слід відзначити, що теорія У. Шарпа виникла як реакція на недоліки практичного використання методики Г. Марковіца і свідчить про можливість співіснування традиційних та інноваційних на певний момент часу, теоретико-методологічних концепцій та наукових парадигм.

Пропонована В. Шарпом Модель оцінювання капітальних активів (CAPM) надала можливість на практиці визначати взаємозв'язок між ризиком і доходністю цінних паперів. Проте наявність у моделі багатьох припущень (принципи досконалого (ідеального) ринку; однакового доступу інвесторів до інформації; публічного обертання усіх ризикованих цінних паперів; відсутності впливу оподаткування та операційних витрат; можливості надання інвесторами позик і позичання за безризиковою процентною ставкою) спонукала вчений світ на проведення подальших наукових досліджень.

У 1976 році С. Россом [21] було розроблено підхід, альтернативний CAPM, – теорію арбітражного ціноутворення (АРТ). В основу концепції АРТ закладено твердження про те, що фактична прибутковість акції складається з двох частин: нормальної, або очікуваної прибутковості, а також ризикової, або невизначеної прибутковості. Останній компонент визначається багатьма економічними чинниками, наприклад ринковою ситуацією в країні, що оцінюється валовим внутрішнім продуктом, стабільністю світової економіки, інфляцією, динамікою процентних ставок та ін. Інновацією такого підходу стало врахування впливу непрогнозованих екзогенних чинників.

Про важливість отриманих результатів наукових досліджень вченими-неокласиками свідчить визнання лауреатами Нобелівської премії з економіки [22] «За аналіз стану фінансових ринків і їх впливу на політику ухвалення рішень в області витрат, на положення з безробіттям, виробництвом і цінами» – Д. Тобіна (1981), «За новаторський внесок в аналіз заощаджень та фінансових ринків» – Ф. Модільяні (1985); «За створення теорії вибору портфельних інвестицій», «За фундаментальний внесок у теорію фінансування корпорацій» і «За внесок у теорію формування ціни фінансових активів» (1990) – відповідно Г. Марковіца, М. Міллера, У. Шарпа.

Інституціоналізм сформувався як інноваційне вчення, опозиційне до постулатів класичної та неокласичної теорій ринкової економіки: його прихильники намагалися відобразити в економічній схемі не лише формальні моделі та суворі логічні схеми. Назву напряму інституціоналізму дав на початку ХХ ст. один з його основоположників – американський вчений У. Гамільтон, який визначив «інститути» як «вербальний (словесний) символ, що описує групу суспільних звичаїв. Вони означають переважаючий... спосіб мислення або дій, з достатньою розповсюдженістю і міцністю відбитий у звичаях народу. Світ звичаїв, до якого ми пристосовуємо наше життя, становить... основу інститутів» [23, с. 336]. При цьому «інституції» – це норми, звичаї поведінки в суспільстві, а «інститути» – закріплення норм і звичаїв у вигляді законів, організацій, установ. Отже, «інститути» є формою прояву «інституцій».

В теорії корпоративних фінансів економічні інститути, серед яких гроші, конкуренція, прибуток та ін., виступають формою прояву «інституцій» – навичок, звичаїв, моралі, права тощо. Прихильники інституціоналізму в суспільному розвитку вирішальне місце надають позаекономічним факторам, визначаючи економіку як частину соціальної системи. При цьому економічні проблеми досліджуються в тісному взаємозв'язку із соціальними, політичними, етичними й правовими, а звичні для неокласичної школи фінансові категорії «ціна» й «прибуток» розглядаються як результат впливу більш широкого спектра взаємовідносин, оскільки основою економічного розвитку визнається психологія колективу, суспільства. На думку інституціоналістів, дії учасників ринку неможливо спрогнозувати без врахування як економічних, так і позаекономічних факторів впливу на поведінку агентів.

Прихильники «старого» інституціоналізму (Т. Верлен, Дж. Р. Коммонс, У.К. Мітчел), відмовившись від ідеального характеру ринку та суттєво змінивши посилки щодо повноти інформації та абсолютної раціональності агентів, що діють на ринку, інститутами визначали звичаї, профспілки, державу (уряд) тощо. Слід погодитися з думкою, що, орієнтуючись лише на названі вище інститути, прихильники інституціоналізму не виробили власної загальної методології, не створили єдиної наукової логічно побудованої теорії, в чому проявилася слабкість цього напряму [24].

Прихильники «старого» інституціоналізму (Т. Верлен, Дж. Р. Коммонс, У.К. Мітчел), відмовившись від ідеального характеру ринку та суттєво змінивши посилки щодо повноти інформації та абсолютної раціональності агентів, що діють на ринку, інститутами визначали звичаї, профспілки, державу (уряд) тощо. Слід погодитися з думкою, що, орієнтуючись лише на названі вище інститути, прихильники інституціоналізму не виробили власної загальної методології, не створили єдиної наукової логічно побудованої теорії, в чому проявилася слабкість цього напряму [24].

Нова інституційна теорія – «неоінституціоналізм» (термін запроваджено в науковий обіг О. Вільямсон [25, 26]) є відгалуженням неокласичного напряму, прихильники якого більшу увагу приділяють інституційному середовищу, де діють економічні агенти. Інститути представниками неоінсти-

туціоналізму розуміються як «правила гри» та система заходів, що забезпечує їхнє виконання.

Напрямок неінституціоналізму було започатковано працею американського економіста Р. Коуза «Природа фірми» (1937) [27], в якій автор розглядає процес виникнення специфічного виду витрат – «транзакційних». Р. Коуз визначав транзакційними витрати, що супроводжують взаємодію економічних агентів незалежно від того, де вона протікає – на ринку або всередині організацій, оскільки ділове співробітництво в межах ієрархічних структур (таких, як фірми) не вільне від суперечок і витрат. Отже, транзакційні – це всі затрати понад (або крім) власне затрат виробництва [24]. К.Дж. Далман транзакційними назвав витрати, що супроводжують взаємовідносини економічних агентів, зокрема на: збирання та обробку інформації, проведення переговорів і прийняття рішень, контроль, юридичний захист виконання контракту [28].

Таким чином, транзакційні витрати є наслідком обмеженої раціональності економічних суб'єктів. Соціальні та державні інститути можуть знизити ці витрати за допомогою формальних правил та неформальних норм. Згідно з Д.С. Нортм формальні інститути – це видані державою і схвалені парламентами закони та конституції. Вони охоплюють політичні, судові, економічні правила та контракти. Ієрархія формальних інститутів – від конституцій, ... права, ... підзаконних актів до індивідуальних контрактів – визначає як загальні, так і специфічні обмеження. Економічні правила визначають права власності, тобто сукупність прав на використання власності та прибуток від неї, і спроможність відчувувати активи або ресурси [29, с. 64]. Доцільно зауважити, що розуміння інститутів як обмежень є традиційним в економічній літературі.

Запровадження поняття транзакційних витрат зумовило зміну окремих постулатів неокласичної економічної теорії, які вказували на існування виключно виробничих витрат та відсутність витрат на отримання інформації. Наукову значущість категорії транзакційних затрат підтверджено присудженням Нобелівської премії з економіки Р. Коузу «за відкриття і пояснення сутності транзакційних витрат та майнових прав для інституціональної структури економіки та її функціонування» (1991); Д. Норту – «за впровадження нових економічних та кількісних методів у вивченні історичних процесів» (1993); О. Вільямсону та Е. Остром – «за роботу з аналізу економічного управління» (2009) [22].

Поширеною у фінансовій науці економічно розвинених країн та інноваційною в управлінні корпоративними фінансами в Україні стає неінституційна теорія біхевіористичних фінансів, за використання інструментарію якої вивчається взаємозв'язок між ефективністю управлінських рішень та психологією поведінки учасників економічних, зокрема фінансових, відносин. Дослідженням впливу поведінкового чинника на якість рішень, що приймаються менеджментом на макро- й на макрорівні, займалися зарубіжні вчені: Дж.А. Акерлоф, Б. Барбер, Г. Беккер, М. Ісаакман, Д. Канеман, Т. Оберлехнер, Т. Одеан, Дж.Р. Ріттер, М. Стетмен,

Дж.Ю. Стігліц, А. Тверські, Р. Шиллер та багато ін. Серед вчених близького зарубіжжя, що займалися проблемами теорії поведінкових економіки та фінансів, слід відзначити: А.І. Кітова, А.В. Лукашова, Н.Б. Рудика, О.С. Сухарева. Вивчення концепції біхевіористичних фінансів, неінституційної теорії агентських відносин, а також можливостей практичного використання поведінкової теорії у вирішенні проблематики фінансової кризи на вітчизняних підприємствах розпочато проф. О.О. Терещенко [12; 30]. Окремі аспекти використання поведінкових фінансів окреслюються у працях О.Є. Андрущук, А.В. Мертенса, А.Д. Чернявського та ін.

Базові постулати нових для практики фінансового управління неінституційних теорій біхевіористичних фінансів та теорій агентських відносин, оцінку впливу поведінкових чинників на ефективність управлінських рішень у фінансовій сфері, а також напрями використання вказаних теоретичних концепцій у практиці антикризового управління на підприємствах реального сектору економіки України вивчені автором раніше. Результатом проведеного дослідження стало узагальнення біхевіористичних факторів кризового стану, серед яких найбільш вагомий вплив на прийняття неефективних рішень менеджментом вітчизняних підприємств визначено: асиметричний розподіл інформації; наявність конфліктів інтересів; когнітивний; демографічно-гендерний; національно-регіональний; корупційний; емоційний чинники. Викладене обумовлює необхідність введення у теорію антикризового фінансового управління нової концепції, згідно з якою економічні агенти неспроможні адекватно оцінити поточну та спрогнозувати на майбутнє фінансову ситуацію без урахування впливу суб'єктивних чинників.

Висновки

Кожна наукова парадигма має властивість трансформації, оновлення, зміни за наявності значних перетворень у розвитку науки, економіки, соціальному й політичному житті суспільства. Протиставлення інновацій сталим традиціям є відносним. У процесі їхньої взаємодії (дифузії) окремі традиції відмирають, а окремі – видозмінюються, з часом трансформуючись у новації, які поступово набувають ознак традицій. Про відповідність наведеної тези реаліям сучасної наукової думки свідчить еволюція та розвиток наукових поглядів у сфері корпоративних фінансів, управління якими з моменту створення підприємства, на думку автора, має бути антикризовим. У напрямі вивчення можливостей нівелювання впливу поведінково-психологічних факторів з метою подолання кризи корпоративних фінансів, а також розробки інноваційних підходів до виведення суб'єктів підприємництва з кризового стану в процесі антикризового фінансового управління проводитимуться подальші наукові дослідження.

Список використаних джерел

1. Кун Т.С. Структура научных революций, пер. с англ. И.З. Налетова. – М., 1975 [Електрон. ресурс] / Т. Кун // Режим доступу: <http://psylib.ukrweb.net/books/kunts01/index.htm>

2. Корнаи Я. Системная парадигма // Вопросы экономики. – 2002. – №4 [Електрон. ресурс] // Я. Корнаи // Режим доступу: http://www.vopreco.ru/rus/poisk/2002/N4_2002/an1.html#top
3. Barker J.A. (1993), *Paradigms: The Business of Discovering the Future*.
4. Клейнер Г. Системная парадигма и теория предприятия / Г. Клейнер // Вопросы экономики. – 2002. – №6. – С. 47–69.
5. Мізюк Б.М. Системна парадигма: становлення, зміст, інтерпретація / Б.М. Мізюк // Фінанси України. – 2004. – №8. – С. 25–35.
6. Словарь Ожегова. Толковый словарь русского языка / Диффузия [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://www.ozhegov.org/words/7243.shtml>
7. Толковый словарь Ушакова. Диффузия [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=12695>
8. Википедия. Свободная энциклопедия. Диффузия [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Диффузия>
9. Психология общения. Энциклопедический словарь / Под ред. А.А. Бодалева. [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://vocabulary.ru/dictionary/1095/word/tradici>
10. Крысько В.Г. Этнопсихологический словарь / В.Г. Крысько. – М., 1999 [Електрон. ресурс] // Режим доступу: <http://vocabulary.ru/dictionary/1095/word/tradici>
11. Ostrovska O.A. (2012), «Implementation of a New Preventive Financial Management Paradigm for Ukrainian Enterprises», *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, Vol. II, Issue 6, pp. 148–158.
12. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія / О.О. Терещенко. – 2-е вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 270 с.
13. Schmalenbach E. (1937), *Finanzierungen*.
14. Schmalenbach E. (1925), *Grundlagen dynamischer Bilanzlehre*.
15. Modigliani F. and Miller M.H. (1958), «The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment», *Amer. Econ. Rev.*, pp. 261–297.
16. Miller M.H. and Modigliani F. (1961). «Dividend Policy, Growth and the Valuation of Shares», *Journ. Business*, pp. 411–433.
17. Теорія фінансів: підручник / С.В. Бойко, Л.П. Гацька, В.В. Гошовська [та ін.]; під заг. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: ЦУЛ, 2010. – 574 с.
18. Markowitz H.M. (1952). «Portfolio Selection», *The Journal of Finance*, Vol. 7, No 1.
19. Markowitz H.M. (1959). *Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments*.
20. Sharpe W.F. (1970), *Portfolio Theory and Capital Markets*.
21. Roll R. and Ross St. A. (1976) *The Arbitrage Pricing Theory Approach to Strategic Portfolio Planning*.
22. Економічний олімп: лауреати Нобелівської премії з економіки 1969–2009 рр.: бібліограф. покажчик / Уклад. Т.О. Коноваленко, Р.О. Вайтешонюк, І.Ю. Бойко; [наук. ред. Т.В. Куриленко]. – К.: КНЕУ, 2010. – 219 с.
23. Ковальчук В.М. Світова економіка: її історія та дослідники: навч. посібник / В.М. Ковальчук, Лі Цзе Гао, Л.А. Останкова. – К.: ЦУЛ, 2011. – 523 с.
24. Козаченко Г.В. Інституційна теорія: зміст, еволюція та сучасне застосування [Електрон. ресурс] / Козаченко Г.В., Пантюхін В.О. // Режим доступу: <http://firearticles.com/economika-pidpryemstv/128-instituciyna-teoriya-zmist-evolyuciya-ta-suchasne-zastosuvannya-kozachenko-g-v-pantyuxin-v-o.html>
25. Williamson O.E. (1970) *Corporate Control and Business Behavior: An Inquiry into the Effects of Organization Form on Enterprise*.
26. Williamson O.E. (1975) *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications: a Study in the Economics of Internal Organization*.
27. Coase R. (1937). «The Nature of the Firm», *Economica*, Vol. 4, No. 16.
28. Dalman C.J. (1979). «The Problem of Externality», *The Journal of Law and Economics*. – №1. – Р. 148.
29. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: пер. с англ. / Д. Норт. – К.: Основи, 2000. – 198 с.
30. Терещенко О.О. Контролінг поведінки в концепції біхевіористичних фінансів / О.О. Терещенко // Фінанси України. – 2011. – №10. – С. 104–116.

А.В. ЄРЕМЕНКО,
к.е.н., докторант, НДЕІ Мінекономрозвитку України

Роль нематеріальних активів як фактор створення конкурентних переваг

У статті досліджено роль нематеріальних активів (НМА) підприємства як фактор створення конкурентних переваг.

Ключові слова: нематеріальні активи (НМА), інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, інновації, конкурентні переваги.

В статье исследована роль нематериальных активов (НМА) предприятия как фактор создания конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: нематериальные активы (НМА), интеллектуальная собственность, интеллектуальный капитал, инновации, конкурентные преимущества.

In this article the author examines the role of intangible assets as a factor of creating competitive advantages.

Keywords: intangible assets, intellectual property, intellectual capital, innovation, competitive advantage.